

Hemelsche trompet morgenwecker

Ofte comeet met een langebaert

Nicolaus Mulerius

bron

Nicolaus Mulerius, *Hemelsche trompet morgenwecker Ofte comeet met een langebaert*. Hans Sas, Groningen 1618

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/mule001heme01_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Tot den Christen Leser.

VVY worden daghelijcx gheleert ende vermaent, dat Godt niet alleenlijck Rechtvaerdich is, maer oock Barmhertich. Sijn rechtvaerdicheyt siet op onsen verdiensten, die niet cleyn en zijn. Want door het stadich toenemen van onsen sonden, als van suypen, brassen, proncken ende hovaerdich pralen, mitsgaders lieghen ende bedriegen, ende t'ghene wy nu verswyghen, verwecken wy Gods torn om sijn straffe te laten gaen over landen ende luyden: Maer sijn barmherticheyt is so groot dat hy ons laet waerschouwen door sijn extraordinaris boden, als nu door dese *Hemels Trompet ende Morgenwecker*, op dat wy met die van Ninive ons tot God kerende met vasten ende bidden, met schreyen ende wenen, die wel verdiende straffe moghen ontgaen. Dat gonne ons Godt door sijn grote barmherticheyt. In Groninghen den 19. Decembris 1618.

Cap. I.

WY worden daghelijcx door d'eervarentheyt gewaer, dat de menschen huydendaeghs noch van ghelijcke aert ende natuyr sijn, als sy by oudts sijn geweest. Want *Seneca* claeft over d'onverstant van sijn tyden, dat de luyden sick verschricten ende verwonderen, so wanneer yet nieuws inde lucht ofte inde Hemel ghesien wordt, namentlijck een vuyrighe balck, ofte een vuyrighe sweerdt, een groot gat inde lucht, als oft de Hemelen gheopent waren, een lantern, ofte een Comeet, hebbende die gelijckenisse van een ster met lang hayr, oft met een lange baert, ofte een vuyrige hellebaert: Dan comt elckeen (segt *Seneca*) gaerne uyt die mutte om nae den Hemel te sien, daer sy anders niet eens de pyne waert achten, te bedencken waer op dat de aertbodem rust, ende hoe de Son alle dagen eens om gaet sonder ophouden, en dat so snel dat sy in een uyr tijdts over de derdehalf hondert duysent mylen gaet. Waer an alleen men meer wonders can mercken in eenen dach, als men al sijn Leven sal conen sien inde boven verhaelde dinghen. Dan der menschen aert is sodanich dat men t'gewoon

niet en acht hoe groot dat het is, maer een geringhe saecke dat nieuw is, can ons bewegen en buyten huys trecken: even als die ghene de by s'Conincx Hof wonen, ofte by s'Paus Paleys, die sullen wel sitten blyven, wanneer de Coninck ofte Paus voorby rijt, maer isser een nieuw batement speler uyt vreemde landen ghecomen, dan moet men mede uyt lopen; een cleyn seer inde voet sal hun niet binnen s'huys doen blyven. So bevinden wy oock huydens'daegs aen dese Comeet die wy nu willen beschryven, al ist schoon dat een Comeet tegen de Son te rekenen noch minder te achten is, als een Comedien-speler by een Coninck, nochtans hier is onghelijck meer sprakes ende vragens nae die Comeet als nae de Sonne. Maer wy behoren onse sinnen meer te setten op t'gene dat meer te achten is. Ende so wanneer onse Heere Godt ons wat nieuws laet sien, dat moet mede niet veracht zijn. Men salder acht op nemen ende so het mogelijk is ondersoecken, tot wat eynde sulcx gheschiet. Want Godt heeft niet vergeefs gheschepen. Om dan daer toe beter te geraecken, so hebben wy voorghenomen eerst te spreken van Cometen int generael, ende int corte verhalen wat der gheleerden gevoelen is van den oorspronck der Cometen, van haer plaetsen ende loop ende ten laetsten van haer beduydinghe. Doch eerst een weynich van de namen, de men sulcke schijnsel geeft.

Cap. II.**Wat Comeet is, ende eenighe onderscheyt onder de Cometen.**

COMA op 't Griex is so veel te segghen als uytgekemde lang hayr, diemen om t'cyraet ende pronckrie laet wassen, daervan heeft dit schijnsel haer name, met eenighe onderscheyt. Want altemets schijnt dat t'hayr rontom uythangt, dan isset eyghentlijk een Comeet; Somtjts gelijckt het een steert, ofte roede, somtjts een baert, dan hietet op t'Griex *Pogonias* dat is baerdeman. Ende t'Corpus daer dese baerdt ofte steert an vast is, ghelijckt wel een sterre; daeromme wordet oock ghenoeemt *Stella Comata*, *stella barbata*, ende *stella caudata*, Dat is een sterre met lang hayr ofte locken, een sterre gebaert, ende een sterre met een steert. Dan by *Aristoteles* wordt de name van steert niet gebruyckt.

Cap. III.**Wat der Geleerden gevoelen is, van den oorspronck der Cometen.**

ONder allen ouden Philosophen die wy noch hebben behouden, isser niemant de van natuyrljcke dinghen bequamer ende natuyrljcker geschreven heeft als *Aristoteles*. Daerom wordt hy te rechte ghenoeemt *Naturae interpres*,

Naturae antistes, dat is een Tolck ofte Taelsman, een Opperste Priester inde Tempel der Natuyr. Sijn gevoelen is, dat t'ghene wy Comeet noemen is somtijts een sterre somtijts gheen. Hy verhaelt self gesien te hebben dat een van die vaste sterren in de grote hondt is een Comeet geworden, hebbende rontom uythangende hayr. Dit gebeurt selden (seyt *Aristoteles*) ende dan blijft die Comeet altijd op een plaetse sitten, sonder ergens te gaen wandelen. Maer de meeste deel vande Cometen sijn wandelaers, ende sodanige nae *Aristotelis* gevoelen en sijn gheen sterren: ende hebben haer wandelplaets niet inden Hemel, dat en mach hun niet beuren: maer sy wandelen inde lucht onder den Manen Hemel zynde aldaer uytgebroet uyt vetten taeyen dampen uyt der aerden opghetrocken door cracht vande Sonne ofte andere planeten. Welcke dampen worden alle daghen uyt de hoghe lucht door s'Werelts loop gescheiden, door een wyse van doen,⁺ diemen noemt, *εχχίσιον*, by de Medecijn-Meesters wel bekend. Ende de sterren inde melcstraete ⁺(enige groten dan meest cleynen sonder ordre daer ontallijck ^{+εχχίσις} gestroyer ofte gesayet) trecken dese geschey-dampen na haer toe, die daer ontrent ^{+□ποραδες} stadich branden als een dunne vlam, ende maken dat dien oort vanden Hemel so wit schijnt: maer so het gebeurde dat sodanige stoffe so overvloedigh werde in die lucht, dat de *Sporades* sterren sat worden ofte te veel hadden, dan blijft die stoffe inde lucht, ende vergadert sijnde in een massa raeckt inde brandt, om dat het tot branden ghetempert is: Dat hiet

men dan een Comeet, om dat het ghelijckenisse heeft van een sterre met lang hayr. Dese Cometen sietmen meest om t'Noorden ende omtrent die melcstraet, seldom tusschen de *Tropicos Cancri* ende *Capricorni*; om dat het tusschen *Tropicken* al te warm is, ende die dampen aldaer versmelten. Dit is *Aristotelis* eygen ghevoelen vande Cometen, van veele geleerde niet recht verstaen, ende so verclaert als wy nu ghedaen hebben. Ende wat de *Sporades* sterren belangt die sietmen inde melcstraet ontallijck, ende also datmense op de Cloot niet stellen can. *Aristoteles* moet een scherp ghesicht gehad hebben, dat hyse sien conde sonder bril: wy luyden connen se anders qualic sien, dan met behulp van de nieu gevonden bril. *Aristoteles* verhaelt mede t'gevoelen van eenighe Philosophen in Italien, de welcke t'samen een Societeit hielden (even als huylendaegs de Iesuiten doen) ende waren genoemt nae hun meester *Pythagoras*. Welcken het daer voor hielden datter veel meer planeet-sterren waren als de vyve diemen ordinaris siet, ende dat by langhe wyle altemets een van die verborgen Planeet-sterren te voorschijn quam met een langhe baert, ofte lang hayr, ende niet lang daer nae wederom vertrock in haer schuytplaetse, het sy dan onder die Sons stralen, oft andersins, so hooch datmense niet meer sien konde, Daer sijn noch verscheyden opinien by die ouden gheweest de wy onnodich achten te verhalen: Maer wy moeten niet naelaten t'gene van de geleerden Astronomijns van onsen tyden ghespoort is in dese saecken.

Het is noch kennelijck dat int jaer 1577. een groot ende langduyrich Comeet heeft geschenen in de Maenten Novembri, Decembri, ende Ianuario naestvolgende. Veel geleerden Astronomi hebben met vlijt daer op acht ghenomen, onder anderen S.D.G. Landt-Graef van Hessen, de seer beroemde *Tycho Brahe*, ende *Cornelius Gemma Professor* binnen Loven, ende noch een seer goedt Astronomus *Michael Moestlinus* daer nae *Professor* tot Tubing geworden. Dese vier mannen ghetuyghen ende bewysen met vaste redenen dat die selve Comeet niet in de lucht (als *Aristoteles* meent) maer in *Aethere*, dat is in de Hemel boven de Mane soude geweest zijn, ende *Tycho Brahe* segt daerby datse was vyfmael hoger als de Mane, ende so groot als de honderste deel vant' aertrijck. Die Mane wort gerekent hooch te zijn vijftich duysent duytsche mylen boven het aertrijck, ende die Son ontrent twintich mael so hooch, dat is een millioen mylen. So is dan de Comeet gheweest tusschen Son ende mane, ontrent derdehalf hondert duysent mylen hooch. Voeghen oock daerby dat de boorschreven Comeet gewandelt heeft uyt Zuydtweste [†]naer t'Noordoost, van *Torpico Capricorni*, af (ongevaer) tot aen *Tropicum Cancri*, dragende haer voorschijnsel ofte baert *ex* [†]*per circulum magnum. adverso Solis*, dat is teghen de Son, behalven dat *Tycho* seyt dat

het somtijdts een weynich scheelde. Nae sulcke verhael moet *Aristotelis* ghevoele vallen, niet alleenlijck so veel angaet de plaetse van de Cometen, maer oock die stoffe ende oorspronck. Want hy

niet ghelooflijck en schijnt, dat de Elementischen dampen, als wesende een *εχχζῖσις* dat is een suyveringhe vande hoge lucht, so hooch connen optreken, ende aldaer sodanige massa maken dat so groot sal zijn als de honderste deel van t'aertrijck: dat is een clood van ses-en-twintich millioenen mylen groot. So groot sal wesen die honderste deel van onsen aertschen clood. Wy swygen nu van t'gene dat de *Sporades* sterren in de melckstrate alle dagen tot hun nootdruft ofte playsier verteren: t'welck veel meer moet wesen als een Comeet. Want so de *Sporades* niet en deden, men soude dagelijcx Cometen inde lucht sien, *secundum Aristotelem*. Ende daer uyt soude oock volghen dat het voorschijnsel (diemen steert noemt) niet anders soude sijn als de Sonne-stralen schynende door t'Corpus vande Comeet,, gelijk wanneer de Son door een glas schijnt, ofte door een glazen clood. So dan die stoffe van de Cometen niet en comt uyt die vier Elementen, so moet het een hemelsche stoffe wesen, wiens wesen ons noch onbekent is. Ten sy datmen met de oude *Pythagoreis* ende met *Seneca* wilde staende houden dat het geen nieu gheboren wesen en zijn, maer *aeterna corpora*, dat is also oudt van jaeren als andere sterren, diemen ordinaris siet, haer licht vande Son scheppende ghelijck de Mane, welke licht wy luyden niet sien en connen als alleenlijck by seeckeren tyden, ende verloop van jaren, het sy dan door het rysen ende dalen van de Comeet, ofte door andere onbekende oorsaken. Dit gevoelen conde gesterckt worden door t'gene datmen nevens de Son sien kan door middel van de nieu gevonden brillen. Het sijn duystere lichamen om de Son swervende diemen nergens siet, als tegen

den Son omdat het daer so licht is. Ende men soude moghen dencken dat sodanighe lichamen niet alleenlijck om die Son maer oock op meer plaetsen haer omganck hebben, ende blyven onzichtbaer voor onsen oghen, tot datse in sodanige positie gheraken van hoochte ende leechte datse van de Son sichtbaer ghemaect worden. Dit wort hier voorghestelt *deliberativè tantum non affirmativè* om *Aristotelis* ende anderen geleerden positie te behouden, *in aethere nihil generari nec corrumpi*. Dat is dat boven die Mane niet nieus can geghenereert worden, ende oock gheen dinck can vergaen. Maer al wat men daer boven siet dat is van t'begin also geweest, ende sal stadich tot het eynde der werelt toe also blyven. *Sed in rebus divinis & Coelestibus facilius est dicere quid non sit, quàm docere quid sit.*

Cap. IV.

Van twee Cometen gesien in dit jaer 1618.

HET gebeurt selden datmen meer als een Comeet siet binnen een jaer. Ende wanneer sulcx gheschiet, so beduyt dat, na *Aristotelis* seggen, stercke winden, aertbevinghen ende droochten. Voorleden Somer tusschen S. Ian ende S. Iacob. isser een Comeet op middernacht erschienen, staende int Noordoost, ontrent des beers cop, wiens steert ongevaerlijck so lang ende so briet was als een staf yzers, nae het segghen van die gene diese gesien hebben: Sy heeft niet veel langer geduyrt als een weke. Men heeft oock van een Comeet gedondert in Augusto ende Septembri, doch angesien ick daer van geen vaste wissicheyt hebbe connen becomen, soo connen wy daer niet veel van seggen: Daeromme comen wy tot den laetste Co-

meet die seer groot is ende van ons niet alleen ghesien, maer oock door instrumenten naerstich geobserveert. Dese grote Comeet hebben wy voor de eerste mael gesien den 19. Novembris oude stijls, smorgens te ses uyren staende int Suydoosten dicht by de sterren vande Waechschael, *in signo Scorpij*, hebbende een grote lange voorschijnsel streckende meest Noordwest an tegen de Son. Die hooghgeleerden Man *Ioannes Vossius* Doctor inde Medecynen binnen Coevorden, schrijft dat de Wacht aldaer dese Comeet gesien heeft den 16. Novembris, ende eer niet. Int opgaen was se root ende glandich als een vuyr, also dat de wacht meende datter ergens brant ware. Maer naderhant als die Comeet hoger stont boven de Horizont, was de couleur bleecker. Sy ginck met de Werelt om gelijk alle Cometen doen van het Oosten nae t'Westen: maer behalven dat heeft sy een eygen cours gehat, streckende van den Waegschael af recht op de steert vanden groten Beer, gaende over de 64 graden in 18. dagen tijts, alle daghen 3. ofte 4. graden winnende op haer cours van N. Noordwest. Haer voorschijnsel was langh 54. graed. ofte meer, ende die sterre scheen groter dan een vande vaste sterren. Dan heeft nae d'eerste weke beginnen te minderen. Wy hebben verscheyden observatien gedaen tot op dese dach toe synde den 8. Decemb. oudestijl, ende daarmede bevonden dat sy geen groot *Parallaxin* conde hebben, altoos minder als de Mane, doch hoe groot connen wy niet seggen. Ende ten anderen verneme wy dat hare voorschijnsel altijd gestaen heeft tegen den Son. t'Welck seer licht was te mercken op de Globus. Want wy spanden een draet van die Son af door de Comeet voortaan, ende

bevonden dat het ende vanden draet raecte sodanighe sterre, als t'eynde vande voorschijnsel (ofte steert) van die Comeet ons ghewesen hadde. Hier uyt blijktt, dat de Comeet hogher gestaen heeft dan die Mane; als die gheleerden sullen verstaen door den *parallaxin*, ende dat die voorschijnsel bestaet uyt die Sonnen stralen, door schynende door het corpus van den Comeet. Maer op dat die onervaren in die Astronomie verstaen moghen wat *parallaxis*⁺ is, so sullen wy claer genoegh beduyden. Wy mercken dickwils by lichte dage dat het betogen lucht is daer wy staen, ende ⁺*parallaxis* een mijl veerder ofte min isset helder Sonneschijn. Dit hieten wy *parallaxis* van de wolcken. Sulc geschiet om dat de wolc na by staet an ons ende seer verre vande Sonne. Noch eens. So daer een pijnappel staet op een Torn, gaet by dage op sulcke plaetse staen, daer de pijnappel bedecken can den Son voor uwe gesichte, ghy sult geen Son sien, maer de gene de achter u staet sal den Son sien hoger als den pijnappel ofte weerhaen. Dese veranderinge van gesichte wort genoemt *parallaxis* vande pijnappel. Maer by aldien de pijnappel seer hoogh stont inde lucht ende so groot datse die Son konde bedecken, so soudemen in veel mylen int ronde gheen Son sien: Hare *parallaxis* soude dan ghemindert sijn, maer niet wech genomen. Maer de verstandighen connen licht begrypen dat de voorz. pijnappel (by exempel te spreken) so hoogh conde rysen, dat men nerghens op die gantsche aertbodem den Son soude conen sien ende dat t'gesichte over al gelijk soude wesen, ende daer door geen *parallaxin* soude connen vernemen. So gaet het oock toe met onse Comeet. Als mense siet 10. gra-

den hooch boven den Horizont, ende wederom 40. gr. hooch ofte meer, acht nemende op haer eygen Cours, so vint ghy altijd eenderley gesicht ende distancie tusschen de Comeet ende de naeste sterren. 'tWelck niet conde geschien, soo die Comeet beneden de Mane stonde in de hoge lucht. Want als dan staende 10. gr. hoog int Oosten, soudse naerder schynen an die sterren die beneden haer staen, ende verder van de sterren de boven haer zijn. Maer rysende 20. ofte 30. graed hogher soude t'gesichte seggen datse veerder stonde van de sterre int Oosten, ende naerder aen de sterre int Westen. Dit is genoegh van die *parallaxi* ghesegt Laet ons wederkeren tot die Comeet, de wy opden 8. Decemb. smorgens te 2. uyren ghelaten hebben op 10. gr. ende 10. minuten na by de steert van de grote Beer staende in een rechte linie tusschen t'voorste peerdt vanden wagen, ende die scholder van Bootes. Van de welcke is dit noch aen te mercken, datse uyt gheen conjunctie ofte byeencomste vande planeten is uytgebroot. Want de planeten stonden op dien tijdt verre genoeg van malkanderen, ende hadden in een wyle tijts geen byeencomste ghehouden. Men condese allegaer sien op een nacht gaende achter malkanderen in een rye ofte Cirkel, so groot als den Hemel, ende hadde wel die gelijckenisse van een processie die men doet om een grote kercke, alwaer die voorste ende de achterste niet verre van den ⁺anderen gaen. Het was een lust om sien. *Phoebus* ginc voor heen als een Prins hebbende an de eene syde den ⁺Scorpioen, ende an den ander syde den Slangen drager. Ses-en-dertig treden daer nae volchde Vrou ⁺*Venus*, vervolgt synde op de hacken vanden Boc. Ende ontrent viertich treden veerder sachmen *Iupiter* lus-

⁺*processie.*

⁺*Novemb. 16.*

⁺*gradus*

tich ende vrolijk dichte by de cruycke van sijn Ganymedes, daer uyt een soet lieflijk nat geschoncken wort, na der *Poëten* schryven. Ontrent vier-en-twintich treden van Iupiter afquam Diana ofte Luna spelende met die Suydervissche. Ende noch hondert treden verder sachmen ancomen den gryse Saturnus houdende den stier bij den cop, als ofte hy hem voor den ploech wilde spannen. Ende noch stijf hondert treden achter quam trotselijck an treden de felle Mars grypende den oude Lieuw van achter by den billen. So ginck dese processie al stillekens toe, tot dat op t'leste anquam die lange gebaerde Comeet blasende de Trompetten voor den dageraet, also dat veel luyden uyt haer bedde sprongen om te kijcken met verwonderinge ende vrese, anders niet als ofter een alarm hadde gheweest. Mercurius ginck mede inde processie schuylende onder de baert vande Comeet. Daer na is die Comeet uyt de rye ghelopen nae N. Noortwest toe ofte wel so Noordlijk, blyvende altijd by een rechte baen: Teghen t'ghevoele van *Aristoteles*, welke meent dat geen Comeet Westwaerts wandelen maer altijts Oostwaert gaen; t'welck hy te kennen gheeft met het woort *υπολείπόμενον*, van die oversetters niet recht verstaen. Wanneer twee t'samen gaen eenen wech, ende die eene tragher synde sick veraftert hoe langer hoe meer, dat noemen die Griecken *υπολείπεισί*. So gaeter toe niet de Mane ende andere planeten, welcken hun in de Werelts loop verachteren ende comen alle daghen later op. So wil *Aristoteles* hebben dat alle Cometen behoren te doen. Maer hier sietmen dat het anders toe gaet. Gelijck het mede gebeurden int jaer Christi 839. onder den Keyser *Lodevi-*

cus Pius, niet lang voor sijn doot. dese Comeet scheen ontrent Paeschen duyrende 25. dagen lang ende wandelde van Virgo na Leo, Cancer, Gemini, dat is uyt het Oost na t'Weste, tot datse quam an die hoornen van Taurus, niet sonder verwonderinge vanden geleerden in dien tyden. Also dat ick wel gelove, waert saecke dat *Aristoteles* wederom leefde, hy soude sijn gevoelen vande gantschen handel der Cometen geerne veranderen. Ende soude misschien annemen t'gevoele vanden treflijcksten Astronomi, hier boven verhaelt, als dat de Cometen inden Hemel staen hogher als de Mane, dat het geen vuyr en is uyt Elementarischen stof anghesteken. Ende met *Seneca* spreken: *Ego non existimo Cometam subitaneum ignem, sed inter aeterna opera Naturae*: Dat is te seggen: ic en kan niet geloven dat een Comeet soude sijn een nieu angesteken vuyr, maer veel eer een eeuwich schepsel Godes. Waeromme datmen dit schepsel Godes niet stadich siet als andere sterren, hebben wy reden hier voren verhaelt. Ende of yemandt wilde vragen waerom datmen de Cometen niet siet wassen, maer wel afnemen ende vergaen. So antwoorde ick daerop, op twee wysen. Ten eersten datmen gemeenlijck t'rechte beginsel niet en siet: ende dat te geloven is datse int begin snellijck toenemen ende wassen, door dien dat hun ganck tot die volcomen vertoninghe seer snel is. Daerenboven getuycht *Pontanus* dat hy een Comeet heeft sien wassen ende toenemen. Ten anderen willen wy met *Aristoteles* ende *Seneca* onsen eyghen onwetenheynt ront uyt bekennen in dusdanighe saecken. So spreken *Aristoteles* ende *Seneca* tot besluyt van der Cometen handelinghe: *Nunquam nos verecundio-*

res esse quam cum de Diis agitur: Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri, vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiae singimur: quanto hoc magis facere debemus, cum desideribus, de stellis, de deorum natura disputamus, ne quid temere, ne quid impudenter aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur &c. De sin van dese woorden is dese: So wy onse sedicheyt, nedericheyt ende Godtvruchticheyt betonen inde kercken, ende uyterlijke Godtsdienst: Destemeer behoren wy ons also te dragen, ende schromen, so wanneer men handelen sal vande sterren, planeten, Cometen ende diergelijcke Goden, op dat wy niet anders en spreken van hun eyghenschappe alst behoort. Dit is wel gheseyt van Heydensche menschen. Van de welcken, niet alleen de planeten gehouden sijn voor Goden, ende met altaren ende tempels ge-eert, maer oock de Cometen selve hebben binnen Romen een Kercke ghehadt, als *Plinius* schrijft *lib.2.c.25*.

Cap. V.

Beduydinghe van Cometen.

Aristoteles heeft wel te recht geseyt, dat Godt ende die Natuyr niet met allen voorbrengen te vergheefs. Alle dinck heeft sijn waerom. Als de regen, om t'lant vruchtbaer te maken, die snee om t'gras ende nieuw gewas te coesteren, ende teghen de coude te beschermen; die donder om de lucht te suyveren van veel ongesontheyt: Desghelijcx in onse lichaem isser niet een litken int' minste dat gheen nut ofte voordeel doet. Ende dewijl het kennelijck is dat de Elementen, aerde, water, lucht gestuyrt worden van den Hemel, also dat wt die Elementen niet voortgebracht en wordt sonder toe

doen vande Hemelsche influentien ende crachten: So volcht oock daer uyt dat so wanneer yeet nieuws ende onghewoon inden Hemel verschijnt, dat hier beneden oock wat bysonders anden dach comen sal. Ende hoe groter schijnsel hoe meerder werckinghe. Een Comeet als boven gheseyt is, can soo groot wesen als die honderste deel vanden aerdschen Cloot, sommighe min, sommighe oock groter. Het sy dan dat die Cometen natuyrlijcke lichamen sijn van anbegin des Werels gheschapen, oft datse nieuws gheworden sijn uyt Hemelsche ofte uyt Elementsche stoffe, dat doet al even veel, sy hebben even wel haer cracht ende beteeckinge. Wat isser inde Hemel meer gewoonlijck als die Mane? sy en wordt noch groter noch cleyner soo veel haer wesen angaet, maer haer schijnsel dat neemt toe ende af. Twelck een grote alteratie ende veranderinghe maect inde Zee, inde lucht, in t'gheboomte, jae in onse lichamen selven. Waeromme sullen wy dan niet bekennen dat die Cometen so groote lichamen zijnde, een alteratie mede maecten inde lucht, int water, ende oock op der aerden? Waer door onse lichamen eerst inde natuyrlijcke gheesten ende dan in t'ghebloet, een ander qualiteyt ofte temperament becomen? Ende dat hier deur die lucht onstelt can worden, het sy met stormwinden ofte Pestilentialen ende veninighen qualiteyten, ende dat daer door onse lichamen worden ghedisponneert tot cranckten, ende die gemoederen opweckt tot onrust ende onvreden? Dit en strijdt niet teghen Gods voorsienicheyt ende regeringhe. Want God werct ordinaris door middelen. Christus selve sprekende van droevige tyden segt

dat men teecken sal sien inden Hemel ende aen die ghesteernten, als voorboden van die Elende. Ende wat die Cometen aengaet, t'gemeen ghevoel van alle volckeren is geweest, dat na de Cometen grote plaghe ende gemeenen straffen volgen, als aertbevingen, hoog wateren, onvruchtbaer jaren, crygh ende oorloghen, pestilencien, sterfte vande Coningen ende groten Potentaten, destructien van steden, ende omsettinghen van Coninckrijcken ende geweld. Dit is t'ghevoele van t'meerendel der gheleerden so wel Heydenen als Christenen tot onsen tyden toe, als blijkt uyt veel exempelen inde Historien ghementioneert. Van die welcken wy⁺ alhier eenighen willen verhalen. *Elice* ende *Buris* twee schone steden in *Peloponneso*, sijn van *Neptunus*, dat is van t'hoogwater omgebracht ende gantz vernielt ende die eene inder aerde versoncken ontrent 370. jaer voor de geboorte Christi: voor welcke ongeluck eerscheen uytten Westen die grote Comeet by *Aristoteles* beschreven, wiens steert ofte voorschijnsel was 60. graden groot. Item ongevaerlijck 225. jaren daerna sijn twee treffelijcke steden Carthago ende Corinthen vande Romeynen op een jaer verdestrueert, ende Carthago gantsch uytgheroeyt; in welcke tijdt een groot Comeet scheen niet minder dan die Son als *Seneca* schrijft, makende sulcken licht als oft daer geen nacht geweest ware. Isser oock eerlijcker stadt geweest als Ierusalem? die Romeynen ontrent 70. jaer na Christi geboorte, hebben die mede beleghert, inghenomen, verbrant, vernielt ende uytgeroeyt, in welcke Crych omghecomen sijn elf mael hondert duysent menschen door hongersnoot, door t'sweert, ende door pestilentie. Een Comeet heeft een jaer lang te voren over die stadt

⁺*Historien.*

gehangen, als voorbode van sulcken elende. Ick moet lachen wanneer ick by *Seneca* lese hoe dat by *Neronis* regeringe een Comeet gesien is gheweest ses maenten lang, gaende uyt het Noorder quartier Suydwest an; *hic* (segd *Seneca*) *detraxit Cometis infamiam, laetissimo principatu*. Dat is te seggen, anderen Cometen brenghen ghemeenlijck droevighe tyden, maer dese Comeet brengt ons alle geluck onder die blyde regeringe van onse genadichste Keyser *Nero*. Also plach broer Cornelis te preecken van sijn Cousijn Duc d'Alve, hoe wel met minder profijt als *Seneca*. Item int jaer Christi 677. in Augusto een Comeet rees op int Ooste ontrent middernacht, ende duyrde drie maenten lang. Waer nae volgde een grote sterfte, beginnende in die Oostersche landen. Noch anno 1337. sachmen twee Cometen op eenen tijdt. Die eerste scheen twee maenten alleen, ende dan noch twee maenten met een anderen Comeet. Niet seer lange nae dien tijdt onstack een sware pestilentie. *Plinius* meent dat niemant twee Cometen op een tijt gesien heeft als *Aristoteles* alleen. *Iulius Scaliger* schrijft mede gesien te hebben twee Cometen op een tijdt: Waer van den eenen schoon smorgens, ende die ander savonts, die een na t'Suyden, de ander na t'Noorden toe wijckende. Men leest van eenige bruyn gheverfde Cometen. Die eene in t'jaer 1402. hebbende een seer lange stert gekeert na t'Noordweste; In welcke jaer sterf de grote Tamerlanes ende rees daer na veel moeyte onder die Christenen. Die tweede anno 1457. in Junio. Dese Comeet sachmen inde Hemelsche teecken Pisces. Die derde bleecswarte Comeet sachmen in t'jaer 1477. als Carolus die stoute voor Nansi gheslaghen wert. Noch lesen wy

van een sonderlinghe Comeet erschienen int begin van t'jaer 1472. in Libra, wiens stert ofte voorschijnsel seer lang was streckende Westwaerts. Sy duyrde ontrent een maent ende trock Noordwaerts nae Arcturus, ende dan voort tusschen beyden Polen *Zodiaci & aequatoris* alwaar sy in corte tijdt conde ommecomen om die teeckenen vande *Zodiac*, overmits alle die teeckens by de Polen dicht aen malkanderen lopen. Sommighe Historieschryvers dit niet verstaenden hebben met verwonderinghe geschreven dat dese Comeet soo snel was, datse op een dach reysde anderhalf Teecken, jae oock op't leste twee ofte drie teecken daeghs. t'Welck conde gheschien al waert schoon dat die Comeet niet meer als acht ofte thien graden daeghs reysde. Daeromme connen geleerde luyden grote mislach doen wanneer sy willen beschryven t'ghene sy niet recht verstaen. In dese tyden woelde die Hertoch van Borgondie Carolus die stoute; ende Groningen creegh nieuwe wallen, ende schone stoute poorten, die men nu verandert ende verset.

Wy conden veel meer Cometen uyt oude Historien voortbrenghen, soo het noodich waere. Dan ons dunckt best te sijn tot die laest hondert jaren te comen.

Sedert het jaar 1500. tot nu toe sijnder by de twintich Cometen ghesien, te weten, inden jaren 1500. 1506. 1527. 1530. 1531. 1532. 1533. 1538. 1539. 1556. 1558. 1569. 1577. 1585. 1590. 1607. end dit jaer twee. T'is wonder datter vier Comeet-jaren an een sijn geweest. Ende dat die Keyser Carolus is tot Gent

op een Comeet-jaer geboren anno 1500. ende in Spanien op een Comeet jaer ghestorven anno 1558. hy is oock een besonder man gheweest. Desghelijcks sijn Sone Philippus is mede op een Comeet-jaer geboren 1527. ende Romen dat selve jaer van s'Keyzers volc ingenomen ende geplundert. Inde vier Comeet-jaren worde ghebroet t'spel tot Munster, daer een schroor van Leyden ende een houtzagher van Haerlem meesters van waren. De Turck Solymannus woelde in Hungarien etc. Anno 1556. ende 1557. was een swaren duyren tijdt int Nederlant, so datmen niet veel dierghelicks van te voren gehoort hadde.

Anno 1570. was het Alderheylich hoogh water in Hollandt ende Frieslant, daer veel menschen goedt ende bloet quijt worden. Ende corts daer na begon die bloedige Crygh in Holland ende Zeelant. Maer na de groote Comeet anno 1577. diemen savondts sach inde Winter, creegh Flander haer beurt, ende andere Provincien ginghen niet vry, behalven Hollant ende Zeelant. Flander worde alheel verwoest door vreemde Natien, als Spagnaerden, Italianen, Albanoisen, Waelen, Fransen, Enghelschen, Schotten etc. alsoo dat' meeste volck gaf t'landt ten besten, ende vertrock in vreemde landen, doch meest in Hollandt, daer sy een goede herberghe ghevonden hebben. Die genen die int landt bleven, worden inde jaren 1584. ende 1585. ende volgens door pest ende door hongers noot vernielt. Die sterfte was so groot datmen die doden snachts by waghens vol ter aerde brochte, ende die honghernoot soo swaer dat armen

luyden gingen om by troupen van 300. en 500. sterck om een stuck brodts so groot als een boon die de rijken uytdeelden. In dien tijt werden bergen dalen, ende dalen werden bergen.

Den Comeet vant'jaer 1607. sachmen in Septemb. ende in October. Hy quam uyt kijcken in t'Noorder hoeck by de Beers sterte, ende voer van daer met een rechte Cours S. Suydoost an, tot an die Scorpioen toe, alwaer hy in een haven trock invisible. Merckt nu wel an hoe dat elfjaer daer na is onse Comeet uyt het selve gat oft daer ontrent uytgheborsten, ende is langhs deselve Cours gevaren N. Noordwest aen, tot an des voorsz. Beers sterte, al waer men se noch sach den 17. ende 18. Decemb. seer cleyn, als een schip dat bycans uyt het gesichte gevaren is. Dit heeft mede sijn besonder insien ende beduydinge.

Na t'jaer 1607. t'Nederlandt creeg een opschorsinge van wapenen na dat de Oorloch geduyrt hadde 40. jaren langh. Mars hier uyt ghebannen synde voer na Italien, nae Vranckrijck, na Sweden: Maer de wijl hy nergens stant can grypen sal misschien sijn oude plaetse willen versoecken. Doch alheel op een ander wyse als te voren.

Philippus Melanthon een geleerde ende Godtvruchtich *Theologant* raet datmen meer houden sal van *Ptolemaei Astrologia*, als van d'anderen die veel beuselinghen schryven. So isser een notabel plaets by *Prolomaeum* sprekende van de Cometen in sijn handtboeckschen op t'laeste: *Wanneer een Comeet (seyt hy) uytbarst elf signa vanden Son af, ende dan bevonden wordt in Centro van een Conincklijke geboorte, so sal de Coninck sterven, oft een van de groote hansen van t'Rijck: isset een*

huys voor by t'Centrum, so blyft s'Conincx schat ende goedt behouden, dan de Coninck sal den bewinthebber veranderen: Maer so de Comeet is twee huysen voor by t'Centrum, dat beduyt veel cranckheden ende siecten over t'volck met haestige sterven van sommige groten. Item wanneer een Comeet wandelt Oost en West, so salder een vreemde Crychs-Heer in t'landt vallen; is de Comeet stille, so isser een Inlantsche Oorloch te verwachten. Dusverre Ptolemeus. Welcke so slecht is overgheset, datmen gheen sin daer uyt kan vatten. Daeromme hebben wy dese text wt Griecx duydelyk verduytst. Te meer om dat dese Comeet inde eerste vertoninghe stont elf signa van den Son af, ende besette de t'Signum Scorpij. Hier hebt ghy eenen sleutel om t'Secret Camer te openen, ende sien daer in een grote spieghel wat dese Comeet voor nieuwe tydinge brengt voor Duytslandt, Vranckrijc. Spagnien, Italien, ect. T'gaet den Landen wel daer die Regierders begaeft sijn met drie deughden, Wijsheyt, Vromicheyt, ende Autoriteyt. Dit sijn de drie vaste pylaren daer t'Gemeen welvaer op rust. Wanneer een pylaer ontbreeckt, so lopet risiko van om te vallen, tensy dat het geholpen wort. Maer hoe willet toe gaen daer alle drie swack zijn? Even also als een steenen huys ghebout sonder anckers. So haest als daer swaerte ende ladinghe op comt, t'huys stort neer onder die voeten.

Dit wil gemeenlijck een oorsake wesen, waer door grote Heeren van hun stoel afglyden. Om over Slaven te heerschen heeftmen geen grote wijsheyt van doen. Want slaven moeten hun Heer te vrede wesen, hoedanich hy oock zij. Maer vrye Luyden die hun selven uyt vrye wille onderworpen hebben onder t'ghebiet van een billig Overicheyt, die moeten met wijsheyt gheregiert worden.

Ende wanneer sulcx gheschiet, soo heeft de Overicheyt gheen uytheemsche steunsel van doen teghen sijn ondersaten. Onse voorouders pleghen te segghen, dat goede huyshoudinghe maeckt goede vrede binnen s'huys.

Wat voorder onse Comeet angaet t'is te vresen, dat niet alleen die Trompet an boort sal, maer oock de Dootklocken. Ick dencke noch om die clare nieuwe ster de over t'jaer gheschenen heeft anno 1604. & 1605. niet wijt van die plaetse daer dese Comeet uytghecomen is: ende noch een nieuw sterre mits inde melcstraete by Swane borst, welcke 18. jaer lang ghestaen heeft, ende is alleenskens ghemindert oft ophetrocken by de Sporades sterren. Dese twee sterren sullen misschien haer operatie met dese Comeet int werck stellen. Waer dat het vallen wil isset const te weten. Overmits onse Comeet door gewandelt heeft in een maent tijdts, Persen, Turckien, Hongarien, Italie, Bemen, Polen, Duytslandt, Nederlandt, tot an Denemercken toe.

Sullen die elck daer wat van hebben, dat waer te veel. Ic mene neen. S. Pieters stoel mochte wel een spaec ofte stal verliesen. Dan cant noch een driestel blyven. Vraegt ghy waerom? Om dat om die stoel voor een advijs staet: *Bonum est pacisci & facere foedera sed vaeilli qui servat.* T'is goet verdragen ende verbontenissen te maken, dan t'is een slechte bloet diese houdt. Het schijnt dat sommighe Heeren tot Romen sijn gheweest ofte haer Gesanten daer hebben gehat om t'selve advijs uyt te schryven, ende op haer stoelen mede te setten. Dan sy bedriegen haer selfs. Dat brengt gewormte inde stoelen. De goede Matroosjens hebben op haer houten scheen een beter advijs, de elc Heer op sijn stoel ende in sijn herte behoorde te teecken:

Vreest Godt, Weest trouw.

Allen den ghenen die met dit advijs houden, wensche ick een goet ende salich niew Iaer.